

ivn KARWIJ

IVN Oost-VeluwezooM | Herfst 2024 | 49e jaargang nr. 3

De naaktslak

pagina
5

Kauwtjes

pagina
9

Hoe gaat het nu
met de natuur

pagina
12

Samen Ver-
NATUURzamen

pagina
16

Bij ons ben je op het juiste adres voor Fairtrade artikelen en (h)eerlijke foodproducten. Alles gemaakt met respect voor mens en milieu. Elk produkt met een eigen FAIRHAAL. Een feestje om te geven en om te ontvangen. Loop eens binnen en laat je verrassen.

Wereldwijd van betekenis zijn, dichtbij huis
www.dewereldwinkels.nl

EETERIJ de Jutberg

Natuurlijk smakelijk!

Bij Eeterij de Jutberg is het sfeervol genieten van een lunch of diner. Onze gerechten worden "natuurlijk" bereid met verse kruiden uit eigen tuin. Ook met kinderen kunt u bij ons prima terecht. Voor en na het eten kunnen zij lekker uitrazen in de speeltuin of op het springkussen. Bij Eeterij de Jutberg kunt u ook nog heerlijk nagenieten van een lange wandeling of fietstocht door het nationaalpark De Veluwezoom.

Voor meer informatie: www.eeterijdejutberg.nl

ICT

**Computers
op maat
Onderhoud
Netwerken
Reparatie
Supplies**

Emmastraat 29 • 6881 SN Velp • (026) 3640641
Internet: www.ictvisie.eu

Sinds 1980 Hoveniers met Passie!

⇒ **Beleef**
⇒ **Geniet**
⇒ **Ontspan**

gebr. RIJNEVELD b.v.
**tuin- terreinverzorging
en bestratingen**

- ▶ Advies en ontwerp
- ▶ Tuinaanleg
- ▶ Onderhoud

Spankeren 0313-427288
www.rijneveld.nl

4	Van het bestuur - Van de redactie	11	Nacht van de nacht
5	De naaktslak	12	Hoe gaat het nu met de natuur
6	Laat kinderen natuur beleven	15	Bijspijkeren: Natuurfotografie
9	Kauwtjes	16	Samen VerNATUURzamen
10	Met je hoofd in het zand...	20	Excursie- en activiteitenagenda

**Kopij voor het volgende nummer
vóór 15 november 2024 mailen naar
redactiekarwij@ivnoostveluwezoom.nl**

COLOFON

KARWIJ verschijnt in maart, juni, september en december.
Artikelen overnemen mag, mits met bronvermelding en onze instemming.
De inhoud weerspiegelt niet altijd de opinie of opvatting van de redactie.
Wilt u KARWIJ alleen digitaal ontvangen? Stuur dan een mailtje naar de penningmeester.

Redactie KARWIJ

Jeroen Boland, Peter Sinon, (vacature)
Correcties - Anne Sleeboom
Vormgeving - Bart Riggeling

Aan dit nummer werkten mee

Ben Brussen, Jannie de Jong, Jeanet van den Barg, **Johan** de Vries, Scholenwerkgroep

Foto omslag: Peter Sinon - Muntvlinder op oregano

Leden- en donateursadministratie

Lidmaatschap minimaal €25 per jaar
Donatie minimaal €15 per jaar
IBAN NL92 INGB 0001 4172 80 t.n.v.
IVN Oost-Veluwezoom o.v.v. naam lid/donateur
Schriftelijk: penningmeester IVN-OV,
De Ruijterlaan 19 6881 GR Velp
of penningmeester@ivnoostveluwezoom.nl

Opzeggen als lid? Schriftelijk 1 maand voor datum lidmaatschap o.v.v. lidnummer (zie adresprint achterkaft)
Opzeggen als donateur? Schriftelijk vóór 1 dec.

Bestuur

Voorzitter - Anton Logemann
Secretaris - Jeannette Heinsbroek
Penningmeester - Willem Cramer
Publieksactiviteiten - Jeanet van den Barg
Communicatie – Resie Oude Luttikhuis

Secretariaat bestuur

secretaris@ivnoostveluwezoom.nl
Postadres: **De Klaproos**
Korenbloemstraat 21 6991 VN Rheden

Drukker Editoo B.V. Veenendaal

Van het bestuur

Zomer, wat een heerlijke tijd, veel dagen dat je gewoon in je T-shirt, jurk of korte broek onze mooie natuur in kan om ervan te genieten. De zomer kan mij niet lang genoeg duren en ik geniet zeker ook van de mooie avonden. Wij lopen regelmatig 's avonds nog een rondje bij kasteel Biljoen, waar we diverse vogels horen, en de zwaluwen zien, maar in de zomer is het veel stiller. Dit jaar voor het eerst ook twee eekhoortjes gezien bij het kasteel. Als het gaat schemeren, vliegen er de vleermuizen, net als boven de tuinen bij ons huis in Velp. De specht hoorden we regelmatig in het voorjaar bij Biljoen. En deze, of een andere specht kwam tot mijn verrassing ook even bij ons langs om het insectenhotel leeg te eten. Ik snapte al niet waar dat 'gehamer' nou vandaan kwam.

Zoals te lezen in de maandelijkse nieuwsbrief, blijft bestuurswerk heel divers en daar hebben we een mooi team voor! Eén van de activiteiten is het orga-

niseren van het ledenuitje. We gaan op 21 september met de Blauwe Bever varen over de Rijn richting de Jufferswaard, met in de middag een bezoek aan Het Depot en de botanische tuin Arboretum De Dreijen in Wageningen.

De maand augustus is ook de start van het samenstellen van het excursie- en cursusprogramma voor 2025 door de leden van de betrokken werkgroepen. Dit jaar willen we ook graag onze leden weer raadplegen over een nieuw meerjarenbeleidsplan voor 2025 tot 2028. Leden zijn uitgenodigd op woensdag 16 oktober mee te praten over aandachtspunten en ideeën te delen.

Trouwens, als je dit jaar nog een keer in de Klaproos komt, kijk dan ook even buiten. Zie het resultaat na het tegels wippen in 2022 en regelmatig onderhoud, dat ook in de zomer doorging.

Jeannette Heinsbroek, secretaris

Van de redactie

Een kwartaalblad samenstellen voor een levendige vereniging maakt je duidelijk dat drie maanden helemaal niets is. Voor je het weet is de sluitingsdatum voor de kopij daar en na even tellen blijkt dat er een tekort is. Van haastwerk houden we niet, evenmin van bladvulling, dus zijn we altijd op zoek naar leden die een bijdrage kunnen leveren.

Niks wetenschappelijks, niks bevroegen idealistisch, gewoon een feitje, een belevenis, een aandachtspuntje, of misschien 'een onsje meer' - een stevig artikel over wat ons boeit als natuurliefhebbers en natuuropvoeders, allemaal hartelijk welkom. Onze richtlijn is eenvoudig: is het verwonderend? Of is het educatief? Dan zijn we al een heel eind.

De samenstelling van ons blad blijkt soms best een heel KARWEI en we komen ook nog eens handen te kort die structureel willen meewerken. En heb je een vraag over onze KARWIJ of wat daarin aan het papier is toevertrouwd? We zien je vraag met plezier tegemoet!

Ondertussen dient in de vroege ochtendnevel de herfst zich al aan, zijn de zwaluwen bijna allemaal vertrokken en bloeien de herfstasters in de tuin, tot dat het gaat vriezen.

We verbazen ons over wat tegenwoordig 'zomer' heet en wie zal zeggen wat deze herfst ons nog aan verrassends te bieden heeft? Het wordt langzaam tijd voor de herfstactiviteiten. De nachten worden langer en bieden nieuwe vergezichten. Het koelere weer noopt vele gevleugelde kostgangers tot vertrekken uit onze contreien. Een hogere vochtigheid jaagt de paddestoelen de grond uit. Op naar nieuwe belevenissen in onze uiterwaarden en bossen!

Als je wat gevoel hebt voor schrijven, vormgeven, interviewen van mensen – oud en jong! – neem gerust contact op met de redactie via een mailtje aan redactiekarwij@ivnoostveluwezoom.nl

De naaktslak

... of beter: de naaktslakken. Wij konden er dit jaar letterlijk en figuurlijk niet omheen. De huisjesslakken waren ook volop aanwezig. Hoorde je 'krrrk' dan verpletterde per ongeluk een slakkenhuisje met de bewoner onder je voet. Of voelde je iets zachts, dan zat er zo'n naaktslak aan je schoenzool geplakt en krijg die er maar weer eens af...

Dit stukje zou als kop 'Het jaar van de slak' krijgen maar na wat googelen op het internet kwam dit tekstje al veelvuldig voor. Het bleek ook dat in de jaren 2021, 2022 en 2023 de slakken al massaal rondkropen.

Met veel regen zie je zowel naaktslakken als huisjesslakken traag op weg naar hun bestemming kruipen. Op tuin- en fietspaden, wegen, boomstammen, ramen en deuren, overal kom je ze dan tegen. Als het weer droog is, zijn de zilverachtige kruipsporen van hun tochten te zien.

Hoewel veel tuinen dit jaar met een slakkenexplosie te maken kregen, viel dit in de IVN tuin reuze mee. De reden hiervan is de aanwezigheid van egels, kikkers, vogels en ringslangen, zij lusten wel een vette naaktslak.

Jonge plantjes, zoals veel soorten groentesoorten, zijn een favoriet hapje voor de slak. Het is teleurstellend als je op een dag van de net boven de grond gekomen groente alleen nog maar een steeltje, of helemaal niets meer terugziet. Begrijpelijk dat slakken een plaag zijn voor de moestuinier. Van alle dieren (inclusief de insecten) blijken slakken de meeste schade aan gewassen te veroorzaken.

Toch is deze in onze ogen onaantrekkelijke, vieze en slijmerige kruiper een heel nuttig dier in het ecosysteem. Slakken zijn opruimers van o.a. aas, gevallen blad en uitwerpselen. Sommige soorten slakken eten ook andere slakken. Bijzonder is dat op hun tong circa 27.000 tandjes (!) zitten, hiermee kunnen ze planten en algen afschrapen.

Een slak leeft zo'n 2 tot 3 jaar, is een hermafrodit die ook paargedrag vertoont. De oorspronkelijk uit de huisjesslak ontstane naaktslak produceert in één jaar wel 500 eitjes. Het zijn nachtdieren die het grootste deel van hun leven ondergronds doorbrengen. Bij regenachtig weer en hoge luchtvochtigheid komen ze overdag tevoorschijn.

Bijzonder is hun regeneratievermogen, dit betekent dat een slak kan herstellen na een beschadiging of verwonding. Sommige slakkensoorten stralen licht uit, dit magische verschijnsel komt door een fluorescerend eiwit.

Laten we toch maar positief zijn over het slakkenbestaan. Het diertje heeft in de natuur zeker bestaansrecht als opruimer en als voedsel voor andere dieren.

Bronnen: divers

Jannie de Jong, augustus 2024

Laat kinderen natuur beleven

Scholenwerkgroep in actie

Begin augustus hadden we een gesprek met de coördinatoren van de scholenwerkgroep. Buiten was het druk vanwege de Velleper donderdag, binnen was het warm, na een zonovergoten dag. Ook benaderden we een aantal schoolgidsen uit de scholenwerkgroep. Wat beweegt de schoolgidsen? Waar lopen zij tegenaan in de loop van de tijd? Is het leuk om deel te nemen? Dit en meer passeerde als onderwerp van gesprek. Een verslagje.

Het werd het een vis-à-vis gesprek met Anja Verweij en Annika Maan. De andere leden van de scholenwerkgroep is per mail gevraagd naar een memorabel moment in het scholenwerk. De scholenwerkgroep bestaat naast de genoemde coördinatoren uit Lucianne Le Coultre, Wietske de Vries, Ed Elsing, Frank Thurlings, Corine Schimmel en Jutta Müller. Daarnaast is een tiental gidsen actief bij de uitvoering van de activiteiten. De werkgroep zorgt voor continuïteit en de rode draad.

Ooit opgezet door de dames Riek van de Veen en Tinie Beumer, heeft de scholenwerkgroep vaste grond gekregen bij meerdere scholen in de gemeenten Rheden en Rozendaal. Daarnaast is er een samenwerking met de Bekenstichting en sinds de Sloopjesmiddag ook met de Lophschool.

De werkgroep probeert waar mogelijk aansluiting te vinden met het curriculum van de school, omdat die werkwijze een verlichting van taken betekent voor de betreffende school. De natuur- of cultuurcoördinator, of een enthousiaste juf of meester is dan het eerste aanspreekpunt. Het is een creatief proces dat veel inventiviteit vraagt van de IVN'ers. Afgaand op wat Anja en Annika vertelde, lukt dat best en geeft het plezier.

Anja vertelt: "De laatste tijd hadden we aandacht voor meer structurering. Een beter contact met de scholen, meer scholengidsen, een sterkere band met IVN landelijk en regionaal." Wat betekende dat concreet? "Recent legden we nadruk op het werven van nieuwe schoolgidsen en het bereiken en betrekken van meer basisscholen. Onze pr bestond uit het maken van een folder voor de werving onder de scholen, ansichtkaarten voor de werving van gidsen en een affiche voor de Sloopjesmiddag, digitaal via facebook en ouderwets bellen en langsaan."

Dat leverde contact met twee nieuwe scholen op en een samenwerking met andere jeugdactiviteiten in de regio.

Belevingswereld

Die creativiteit bleek op meer punten van belang. Doordat er natuurlijk altijd wat verloop is door bijvoorbeeld leeftijd, is er ook behoefte aan nieuwe enthousiastelingen. Daarvoor is afgelopen jaar een 'vacature' opgesteld: een profiel van welk soort mensen de scholengroep zoekt en welke taken daarbij horen. Anja: "Daarvoor hoef je niet per se een opleiding tot natuurgids te hebben gedaan, omdat 'kennis' in het contact met de leerlingen van de basisschool niet de sleutel is. Affiniteit met de leeftijdsgroep is daarbij van groter belang. Die staat dan ook voorop bij de werkgroepsleden." De beleving komt eerst, de feitjes volgen later wel.

Annika legt uit: "Die leeftijdsgroep, 4 tot 12 jaar, is ook nog eens heel divers. Verder zijn er natuurlijk verschillen in motoriek, samenwerking en concurrentie onderling, plus alle verschillen in karakter bij elkaar. Een kind uit groep 1 of 2 zit meer in de fase van verwondering en houdt haar aandacht niet zo lang vast als een kind van 11 of 12 jaar. Die laatste leeftijdsgroep kun je zelf op pad sturen met een taak." Dat laatste gebeurt dan tegenwoordig met een route-app en een mobiel waarop de opdrachten staan, die gedaan moeten worden. Zo wordt wel duidelijk dat het scholenwerk naast liefde voor de natuur vooral ook liefde voor het kind vergt, gecombineerd met de praktische vaardigheid om vlot op situaties in te spelen.

Op de plaatsing van die vacature is overigens goed gereageerd: deze leverde in elk geval twee nieuwe schoolgidsen op, die enthousiast al diverse activiteiten hebben gedaan!

'De vorm moet met de tijd mee'

Om bij te blijven is regelmatig vernieuwen noodzaak. De vorm moet met de tijd meegaan, z gezegd. Anja: "Aansluiting op regionale IVN-afdelingen en initiatieven uit andere regio's is belangrijk. We hoeven niet altijd het wiel zelf uit te vinden, landelijk IVN biedt ook handvaten voor de leeftijdsgroep, er is bijvoorbeeld een *Handboek Kind en Natuur*, inclusief ontwikkelingsfasen van kinderen en hoe ze leren. Zorgvuldigheid is natuurlijk wel een vereiste." Er is ook een uitwisseling van ideeën met IVN-afdeling Apeldoorn.

Natuurmonumenten Veluwezoom maakte dit jaar pogingen tot samenwerken bij kinderactiviteiten door een aantal eenzijdige regels helaas onmogelijk. Er mogen geen IVN-kinderactiviteiten in het gebied van Natuurmonumenten meer plaatsvinden. Door flexibel te zijn in het zoeken naar andere plekken is het effect van die regels in elk geval minder voelbaar.

Desgevraagd geven Anja en Annika toe dat het werk soms wel een opgave kan zijn. Maar dat wordt ruim gecompenseerd door de voldoening van de eigenlijke bezigheden: de kinderen in contact brengen met de natuur, hen leren kijken, ruimte geven voor verwondering.

Eén van de belangrijke 'landingsplaatsen' voor activiteiten is het voormalig zwembad Beekhuizen bij Velp. De hoge biodiversiteit van het terrein biedt legio aanknopingspunten voor de kinderen.

Annika: "Een ander voorbeeld is in juni de jaarlijkse IJsseldag in Dieren. Er zijn veel activiteiten op die dag en IVN staat voor de doelgroep dan ook paraat. Gewapend met een dubbelzijdige plakplaat gaan kinderen zelf op zoek - naar zaadjes en blaadjes bijvoorbeeld: om een mooi natuurschilderijtje te maken, of ze maken zaadbommetjes." Anja, over de al genoemde Sloopjesmiddag: "We zien ook ouders die meekomen geboeid raken en gebruik maken van de spullen die voorhanden zijn, zoals een zoekkaart met waterbeestjes. Ouder en kind versterken elkaar thuis natuurlijk weer." Ook de jaarlijkse Lammetjesdag in Rheden biedt een erg leuk aanknopingspunt.

Nieuwe ontwikkeling

Nieuw is het project 'Schoolplein groen? Doen!'. In samenwerking met de gemeente Rheden is dit plan gemaakt met als doel, kinderen in hun directe omgeving bewust te maken van de biodiversiteit, en dat die achteruitgaat. Concreet gaat het over het schoolplein of hun thuisomgeving.

In dit nieuwe schooljaar start de Scholenwerkgroep hiermee op de Daalhuizerschool in Velp, die hiervoor pilot-school is. Anderhalf jaar lang gaat de werkgroep elke maand met de leerlingen van groep 8 aan de slag met natuurbeleving en natuureducatie.

Uitgangspunt is het schoolplein. Leerlingen gaan bekijken wat er allemaal aan 'groen, insecten en dieren' te zien is op het plein, of wat er juist ontbreekt. Onder begeleiding van IVN-gidsen bedenken de leerlingen zelf wat er anders kan op het schoolplein. Met als – verwacht - resultaat een vergroend schoolplein. Anja: "Dit is een enorme klus, die de scholenwerkgroep niet alleen kan klaren en die we dus IVN-breed willen trekken. De bomenwerkgroep heeft haar medewerking al toegezegd. En we doen hierbij een oproep aan mensen die mee willen denken bij de opzet en/of bij de uitvoering daarvan."

Waarom is dit nou leuk voor jou?

De vraag roept onwillekeurig een glimlach op het gezicht van de dames op. "De reacties van de kinderen", vertelt Annika, wat meteen wordt bevestigd door Anja. Andere groepsleden bevestigen dit met hun opmerkingen. Lucianne: "Een jongen op de dag met de Bekenstichting: 'Ik heb in elk geval geleerd, dat ik niet met slippers aan het water in moet gaan', nadat zijn slipper in de modder was blijven steken en nog maar moeilijk terug te vinden was. En elders een meisje: 'Ik dacht altijd dat de natuur saai is, maar natuur is helemaal niet saai!'"

Het meegeven van besef van de natuur, en van het belang van die natuur is een andere belangrijke bron van voldoening. En ook voor Anja en Annika maakt de directe beleving het scholenwerk nog steeds leuk. De natuur zelf en vooral de manier waarop de meeste kinderen zelf hier mee leren omgaan. Dat niet elk kind vanzelfsprekend gek is op de natuur maakt het alleen maar uitdagender en boeiender.

Tekst: Redactie KARWIJ

Beeld: Scholenwerkgroep

Schoolplein groen? Doen! – wie denkt en doet mee? Een oproep.

De scholenwerkgroep start in schooljaar 2024 – 2025 met project Schoolplein groen? Doen! met de leerlingen van groep 8 van de Daalhuizerschool.

We zijn op zoek naar mensen die mee willen denken of -doen bij de opzet van het educatieve programma. Het gaat dan om natuuronderwerpen over biodiversiteit, insecten, vogels etc. Je kunt eenmalig een activiteit voorbereiden en/of uitvoeren of bij het hele project betrokken zijn. Heb je interesse? Neem dan contact op met Anja Verweij via e-mail scholen@ivnoostveluwezoom.nl

Kauwtjes Natuurlijke verhalen

Ik schrijf dit stukje met enige schroom, ik ben er niet trots op, maar vooruit, het gebeurde al zo'n tien jaar geleden.

Uiteindelijk zaten er wel zo'n twintig kauwtjes geluidloos in de boom naar de nu toch stervende kauw te staren. En allemaal roerloos zonder geluid te geven. Ze waren duidelijk aan het afscheid nemen. Hoe ze dat met elkaar communiceerden?

Ik sloop weg.

Vanuit huis keek ik naar de boom. Ze bleven wel zo'n tien minuten. Toen vloog er één weg, al gauw een tweede, en daarna volgden er meer, totdat ze allemaal weg waren. Ik ging weer naar het kauwtje. Ze was dood. Ik heb haar begraven.

Sinds die gebeurtenis meden de kauwtjes in het begin onze tuin en vooral mij. Ik bleef met een groot schuldgevoel achter.

Tekst en illustratie: Joan de Vries

Schrijf mee over inspiratie en aanraking door natuur

'Natuurlijke verhalen' is een rubriek waar lezers en leden bijzondere ervaringen in en met de natuur kunnen delen. Heb jij een verhaal dat je wilt delen met anderen? Het mag kort of lang zijn, van vroeger of van nu. Alles is goed, als het maar jouw bijzondere ervaring is met de natuur of natuurlijke elementen. Je kunt het zelf schrijven, of de redactie vragen om bijvoorbeeld een interview of schrijfhulp. Een bijpassende foto of illustratie is uiteraard welkom.

Ik stookte nog hout in de open haard. Het was het vroege voorjaar. We zaten in de kamer. Opeens hoorden we duidelijk geluiden van kauwtjes door de schoorsteen. De geluiden hielden aan en op een moment vielen er takjes door de schoorsteen naar beneden. Buiten gekeken. Ja hoor, ze waren weer aan het nestelen in onze schoorsteen. Vorig jaar nog met veel kosten de boel laten schoonmaken, en nu weer! Hoe krijg ik ze weg? Uitroken was het idee. Ik stak een oude krant aan. Geen reactie. Ze gingen druk door met hun takjes. Wat aanmaakhout aangemaakt. Het geluid verstomde. Gelukt?

Opeens geraas en er viel een kauwtje door de schoorsteen naar beneden.

Ik griste de kauw uit het vuur. Ze was helemaal verdoofd, maar volgens mij wel levend.

Ik naar buiten met de kauw. Het ging niet goed met haar. Nauwelijks ademhaling. Ik legde de kauw op de bladhoop. Wellicht kwam ze bij.

Opeens werd ik gewaar dat ik gadegeslagen werd door kauwen, die geluidloos in de nog kale boom waren gaan zitten. En er kwamen er steeds meer!

Met je hoofd in het zand...

Gronden van de oostelijke Veluwezoom - deel 2

Zand is zand. Of is dat te simpel?

Komen we toch nog over bodem en bodemvormende processen te spreken. Dat zandgronden zo slecht water vasthouden, betekent ook dat mineralen en andere voedingsstoffen uit de strooisel- en humuslaag worden meegenomen door het wegvloeiende regenwater, dieper de bodem in. Dat noemen we *uitspoelen*. Daar waar in dieper gelegen lagen de bodem dichter wordt door aanwezigheid van kleinere deeltjes, stagneert het water en slaan de stoffen uit de bovenlaag weer neer in de vorm van een verdichte, donkere laag. We zien dit meestal op een diepte van meer dan 30 cm. Als er ijzer aanwezig is in de vorm van ijzerhuidjes rondom de zandkorrels - en dat is in onze streken altijd het geval - krijgen we te maken met een bijzonder verschijnsel. De zure humus in het wegzakkende regenwater en het ijzer hebben een sterke uitwerking op elkaar: de humus verkit en de ijzerdeeltjes komen los van de zandkorrels, waarbij er in de loop der jaren een ijzerlaagje wordt gevormd. Die combinatie van humus-kit en ijzerafzetting noemen we een *oerbank*. Vaak is een dergelijke laag zo hard en dicht, dat het water blijft staan en alleen naar opzij kan wegstromen. Omdat ook de voedingsstoffen stikstof, kalium en zwavel makkelijk verloren gaan bij de al genoemde uitspoeling is de pH-waarde van dergelijke gronden meestal laag tot zeer laag, met een pH van 4,5 of lager. We noemen dat 'zure grond'.

Oerbank onder heide

De bovenste grijze laag is de uitspoelingszone. Door uitloging is het zand verkleurd tot een witgrijze laag. Humus en mineralen spoelen uit

tot de zwarte rand, zo'n 30 tot 50 cm lager. Daar bevindt zich de dunne laag die we oerbank noemen. Daaronder zie je de roestkleurige laag, waar ijzer neerslaat vanuit de oerbank. Op plusminus één meter diepte zien we het lichte, oorspronkelijke dekzand.

Als vanwege zo'n oerbank plaatselijk water ophoopt als schijngrondwater kunnen de plantenwortels wel voldoende vocht bereiken. Daar ontstaan dan in de loop van jaren moerasjes en vennetjes. Dergelijke gebiedjes zijn bijna altijd bijzonder als het gaat om planten- en insectenleven. Dat maakt ze tegelijk een paradijsje voor amfibieën. De boodschap is echter, gezien de toeristische druk in ons gebied, om ze met rust te laten en slechts sporadisch en in zeer beperkt gezelschap te bezoeken. Overleg vooraf met de terreinbeheerder!

Bodem en grond ...

Wat is precies bodem en wat is precies grond? Grond is dat, wat we in onze hand kunnen pakken. We kunnen het voelen, ruiken, proeven en meten. De grond zegt ons iets over welke bodem zich onder onze voeten bevindt. De bodem is volgens de gangbare definitie: de bovenste laag van de aardkorst, waarin planten wortelen.

Een vreemde eend in de bijt

We moeten het nog hebben over een bijzondere grondsoort, het veen. Waar de grond voor meer dan 50% uit organische resten bestaat spreken we van veen. Dit is altijd een pakket dat is ontstaan op een ander bodemprofiel maar omdat die diepere laag zo ver beneden het oppervlak ligt, gaan we er hier niet op in. Belangrijk is wel, dat eenmaal afgestorven planten en dieren in een sterk waterhoudende laag terecht komen, waar de vertering bijzonder traag plaats vindt. De opstapeling van die organische resten levert al na enkele tientallen jaren de zogenaamde veenlaag. Er is hier geen indeling op basis van lutum of korrelgrootte aan de orde. (zie het artikel in de zomereditie). In ons gebied hebben we minstens één duidelijk veengebied: het Kooibos en Faisantenbos bij Mid-dachten. Op deze plek wordt het grondwater aan-

gevuld met kalkrijk kwelwater dat vanaf de hoge gronden gestaag toestroomt en hier aan de oppervlakte verschijnt. Die kalkrijke kwel geeft aanleiding tot een bijzondere vegetatie met slanke sleutelbloem, verspreidbladig goudveil en knikkend nagelkruid. Ook vindt er een proces plaats waarbij ijzer en natuurlijke fosfaten zichtbaar worden als een roestbruine (!) neerslag. Als je langs de Eikenlaan in Ellecom loopt en een handje veengrond oppakt uit de berm kun je dit samenknijpen, waarbij de massa bijna sponsachtig aanvoelt en meteen veel water loslaat. Dit is typerend voor veen.

Zo grillig als een rivier

Een rivier die buiten haar oevers treedt, brengt allerlei materiaal mee. Het grove, zwaardere materiaal bezinkt bij zo'n overstroming steeds als eerste, dus zo dicht mogelijk bij de rivierloop. Het vormt daar in de loop van vele jaren dan zogenaamde *stroomruggen*, rivierduinen als een soort natuurlijke dijk. Binnendijs in de Havikerwaard wordt zelfs grof zand gevonden - de afgraving door K3 Delta in de Havikerwaard is niet toevallig juist daar te vinden. Het fijnere materiaal wordt verderop, waar het stromende water aan kracht verliest, afgezet. Aan 'onze' zijde, dat is de noordkant tegen de stuwwal, is voor afzetting van de fijnste deeltjes vanwege de hoogteverschillen nooit ruimte geweest. De echt zware kleigronden vinden we wel aan de overzijde van de loop van de IJssel, in een grote bocht vanaf Duiven naar Wehl. Aan de zuidzijde van de IJssel tussen Westervoort en Olburgen stonden tot 1960 zeker zes steenfabrieken en een pannenkoekfabriek; aan de noordzijde stonden vijf steenfabrieken. Deze hebben allemaal ter plekke als grondstof lichte klei gedolven.

Overstroming Velperwaarden met wilgenvloedbos en grote zilverreiger in het riet

De combinatie van stroomruggen, kommen, de verschillende grondsoorten en daarmee de aanwezige begroeiing zoals heggen en wilgenvloedbos vertoont veel overgangen. Deze zogenaamde gradiënten bieden daarmee gelegenheid tot een zeer hoge biodiversiteit.

Daarbij deze kanttekening: het 'gelegenheid bieden tot' vergt roeien tegen de stroom in, om ook daadwerkelijk op te treden. Rijkswaterstaat heeft helaas duidelijk andere prioriteiten dan verhoging van de biodiversiteit en ziet de uiterwaarden het liefst kaal en vlak, zodat het water vlug kan wegstromen.

Tekst en beeld: Peter Sinon

Nacht van de nacht 2024

De Nacht van de Nacht is een jaarlijks evenement georganiseerd door de Natuur- en Milieufederaties. Dit jaar wordt de Nacht van de Nacht voor de 20e keer georganiseerd op zaterdag 26 oktober 2024. Dat weekend wordt de wintertijd weer ingevoerd, je kunt dus een uurtje langer slapen!

Sterrenwacht Presikheaven (niet-IVN) organiseert dit jaar in Arnhem een activiteit, aan de Laan van Presikhaaf 7, 6826 HA Arnhem. Tussen 19:30 en 22:00 uur is er vrije inloop. De activiteit is gratis en rolstoeltoegankelijk, ook kinderen zijn welkom. En wat is er dan te doen? Op het dakterras van Multifunctioneel Centrum Presikhaaf staan verschillende telescopen. Met deze tijdmachines kijk je terug in de tijd. Zo zie je de planeet Saturnus, de planeet met de ringen, en verschijnt Orion aan de hemel... Als het 26 oktober onverhoopt bewolkt is, organiseert sterrenwacht Presikheaven binnen een alternatief programma, dat ook zeker interessant is.

Hoe gaat het nu met de natuur?

Over onderzoek en waarneming

Hoe gaat het nu eigenlijk echt met de natuur? Da's een lastige vraag. En het antwoord afhankelijk van wie je het vraagt. Raspessimisten, rasoptimisten, mensen die allergisch reageren op die vraag, ontkenners, slordige wetenschappers, klokkenluiders en onheilsprofeten. Tijd voor een rondje.

Wat zegt de krant?

We lezen over de terugkeer van allerlei grotere zoogdiersoorten in Europa. Een moordzuchtige beer in de Italiaanse Alpen, dassen die taluds van onze wegen ondermijnen, de migrerende wolf: het maakt 'de natuur' weer gevaarlijk. Zoals in de Middeleeuwen, zeg maar. Je zou gaan denken dat het zo'n vaart niet loopt met die achteruitgang. Social media en de kranten zijn ook goed voor gepeperde meningen. 'Er is in Nederland helemaal geen natuur meer, alles is cultuur', 'De natuur verandert nou eenmaal altijd, laat haar met rust', 'De natuur is toch van iedereen?', 'Laat ze eerst maar eens goed gaan beheren!', 'Náást onze stal broedt een koolmees'. En zo verder. Dergelijke redeneringen doen het goed, want ze zijn eenvoudig.

'De natuur is van iedereen'

Niets lijkt zo tijdrovend als een onderbouwde en genuanceerde mening. Maar er is wel iets ernstig mis met dit soort uitspraken.

Wat zie je zoal zelf?

Als ik het ook eens eenvoudig mag houden: wanneer ik op een zomeravond in landelijk gebied met de auto van A naar B ga kom ik tegenwoordig met een vrijwel schone voorruit aan. Dat was tot aan de jaren '80 wel anders! Wat moet ik denken van het ontbreken van vlinderrijke zomers? Afgaande op mijn eigen waarneming is het insectenleven zeer sterk achteruitgegaan. Het aantal zweefvliegen en honingbijen dat ik in mijn bloementuin heb gezien dit jaar is bijzonder laag. En er is meer dan voldoende bewijs dat die waarneming ondersteunt.

De verandering van deze ecologische kernfactor: het insectenleven, moet wel grote gevolgen

hebben en de voorbeelden stapelen zich op. Neem de vogelstand. Exemplarisch is de dramatische achteruitgang van de veldleeuwerik, die niet alleen de insecten maar ook de ouderwetse kleinschalige landinrichting en het bijbehorende weidegebruik moet missen. En waarom zie ik de kuifleeuwerik nooit meer? De achteruitgang van kleine reptielen, ook al echte insecteneters, doet me zeer. Je hoeft echt geen wetenschapper te zijn om te merken dat de kwaliteit van 'de natuur' in Nederland zienderogen achteruitholt. Al zijn die wetenschappelijk verantwoorde tellingen, analyses en rapporten zeker nuttig en nodig; waarover zo dadelijk meer.

Veldleeuwerik

Signalen

Wie wil weten hoe het met de Nederlandse natuur gaat, kan ook nog gewoon een praatje maken met ooggetuigen: de wat oudere natuurkenners, oudere boswachters of biologen. Mensen die uit eigen ervaring nog kunnen vertellen over wateraardbei, krabbenscheer in en dotterbloem langs de sloot. Over weilanden bezaaid met orchideeën. Over veenmosrietland en hoe gewoon de kleine en ronde zonnedauw ooit waren. Over vlinders als het tijtblauwtje en de moerasparelmoervlinder die verdwenen zijn. Over hoe gewoon zingende grutto's, wulpen en tureluurs in het voorjaar waren. De sensatie bij het vinden van een ligusterpijlstaartrups in de 'heining' van liguster. Weinig wetenschappelijk allemaal, maar toch.

De lijst met kwetsbare en verdwenen soorten waarbij ook een overschot aan meststoffen in het milieu (de 'natuur') een aantoonbare rol speelt, wordt voortdurend langer; de hoeveelheid planten- en insectensoorten in onze omgeving voortdurend kleiner. Geschikt grondwater voor de drinkwatervoorziening staat toenemend onder druk. Wie zich het algemene landschap van rond 1963 kan herinneren weet dat de 'natuur' versnipperd is geraakt en daardoor lastig bereikbaar is geworden. Waar voorheen overal om ons heen die natuur aanwezig was, moeten we nu eropuit.

Ligusterpijlstaar

Graadmeter

We kunnen onze antwoorden ook vinden door te meten. Daar zijn we in Nederland heel goed in. Natuurbeheerders, onderzoekers, vrijwilligers: ze leveren allemaal tellingen en registraties. Professionals verwerken die gegevens en we weten dus ook hoe het met die natuur gaat. Al moet daar bij wel worden vermeld dat dit soort onderzoeken nog maar betrekkelijk recent wordt uitgevoerd. Vanuit wetenschappelijk oogpunt 'weten' we nog lang niet alles. Maar hoe meer we weten, des te duidelijker blijkt de beschreven achteruitgang.

LPI of Living Planet Index

Dankzij onderzoekers kennen we de Living Planet Index (LPI). Dit is een soort beursindex voor het dierenleven, ontwikkeld door Britse

wetenschappers, en inmiddels een wereldwijde standaard. De basis wordt gevormd door een verzameling representatieve gewervelde diersoorten, waarvoor trends worden berekend. De gemiddelden daarvan resulteren in een algemene trend. De LPI wordt wereldwijd berekend door het Wereld Natuur Fonds en is voor Nederland beschikbaar via het Centraal Bureau voor de Statistiek.

In maart 2023 verscheen de meest recente Nederlandse LPI (zie kader) en hij stijgt... een beetje. Goed nieuws, zou je denken, want een teken van herstel. Maar dat is te kort door de bocht, want een paar procent van heel weinig is nog steeds heel weinig. En het feit wil dat in referentiejaar 1990 de biodiversiteit in Nederland op een absoluut dieptepunt zat.

Verder is de LPI als indexcijfer een samenvattend getal van elementen op één hoop. Het herstel van sommige soorten verhult - zij het onbedoeld - de dramatische achteruitgang van andere soorten. Sterker nog: planten, schimmels en de meeste insecten worden zelfs helemaal niet meegenomen in de LPI. De enorme teruggang daarvan zie je wel terug in andere indicatoren, zoals de Rode Lijsten van bedreigde soorten. Die lijsten worden alleen maar langer.

Dit maakt het er allemaal niet eenvoudiger op. De uitleg van het belang van 'natuur' leent zich voornamelijk niet voor een kort en bondig verkooppraatje.

Het economisch evangelie

Je hoort nogal eens: 'Moet ons economisch belang dan wijken voor een vlindertje en wat plantjes?'. Nauwelijks verholen neerbuigendheid: 'Natuur', dat is toch iets voor een linkse elite. 'Er kan tegenwoordig helemaal niets meer.' Uit deze vraag en opmerking wordt wel duidelijk dat er nog heel

wat valt te onderrichten. Want ook dat vlindertje en die plantjes staan voor een economisch belang. Dat zij vrijwel nooit zijn meegenomen bij de samenstelling van economische modellen maakt die modellen dus enigszins gemankeerd. Daarom is een wedervraag op zijn plaats: *wat verstaan we onder dat economisch belang?*

Neem een appel. De kostprijs van een simpel product als een appel is nog redelijk eenduidig vast te stellen. Daarmee is de fruitteiler in staat zich een inkomen te verwerven dat de moeite waard is. Dat een aantal factoren daarbij helemaal niet aan de orde komen is duidelijk. De kostprijs van het gehele, complexe systeem dat we boomgaard noemen, een systeem dat we nauwelijks kennen, is van een geheel andere orde.

Bestuiving van appelbloesem door wilde bij

Voor de bestuiving van appelbloesem zijn (honing-) bijen noodzakelijk. In 2003 is berekend dat die bestuiving een Nederlandse economische waarde vertegenwoordigt van meer dan 260 miljoen euro. Wie meer data zoekt, kan deze ook vinden; internet is een welkome bron op dit punt. We staan dus niet helemaal met lege handen in het gesprek met het economisch evangelie van rupsje-nooit-genoege.

De olifant in de kamer

Natuurlijk weten we wel waarom de insectenstand in Nederland zo enorm is achteruitgegaan. Daar is helemaal geen compleet en wetenschappelijk verantwoord verhaal voor nodig. Laten we eens teruggaan naar 1963. De jaren '50 zijn nog volop aanwezig, modernisering staat nog in de kinderschoenen. De vlaflip wordt bedacht en president Kennedy bezoekt Berlijn. Vliegverkeer, wegtransport: ze staan in geen verhouding tot wat zich vandaag de dag afspeelt. Niemand had gedacht aan een toename van de bevolking met de helft, van 12 tot 18 miljoen en de explosieve woningbouw die daarmee in de pas probeert te blijven. Of met de grote vlucht van het toerisme sindsdien. Maar de olifant in de kamer moet ook benoemd worden: de veeteelt. Het bijzondere is dat in dat jaar 1963 ongeveer net zoveel melkkoeien rondliepen als op dit moment. Al is de beschikbare oppervlakte grasland verminderd met 33% - dat ging sindsdien vooral naar stedenbouw, bedrijventerreinen en wegeaanleg. De bloemrijke hooilanden van destijds zijn omgevormd tot grasakkers die niet één of twee keer per jaar werden gemaaid, maar vaak wel vier keer.

De melkkoe van vandaag levert per hectare en per dier de dubbele hoeveelheid melk als haar soortgenoot destijds leverde. Dat lukt uiteraard alleen als het dier meer en andersoortig voer eet. Met navenant meer mestproductie. Die mest moet vervolgens weer op die beperkte hoeveelheid grond gebracht worden. Het zou wel flink schelen als met 65% van de zuivelproductie die wordt geëxporteerd tegelijk 65% van het bijbehorende mestoverschot zou worden geëxporteerd... En daarmee zitten we midden in de actuele stikstofcrisis.

Mest uitrijden in moderne tijden

Op meer manieren afhankelijk

Wie even rondkijkt, weet dat het moderne boerenbedrijf niets meer te maken heeft met het zo beminde familiebedrijf van toen. Er komt nu weinig romantiek bij kijken. Het agrarisch bedrijf is sinds ons peiljaar 1963 tot diep in de kern veranderd, de gevolgen enorm. Voor de boer zelf, die op een heel andere schaal afhankelijk is geworden van zijn investeerders en een complete verwerkende industrie buiten de deur. En voor de natuur van ons land, waaraan we met zijn allen veel méér te danken hebben dan 'alleen' ontspanning of schone lucht. Die plantjes en dat vlindertje van zojuist staan voor veel meer dan alleen dat. Er is gelukkig wel een toenemend aantal boeren en tuinders dat overstapt naar een veel duurzamere vorm van bedrijfsvoeren, ondanks de dubbele houding van de banken die als het erop aankomt zo'n verdienmodel al te vaak nog steeds niet rendabel achten.

Hoe gaat het dan nu met de natuur? Dat hangt er maar vanaf, wie je het vraagt en wat je precies meet.

Maar de ontbrekende getuigen spreken wat mij betreft het hardst.

Voor wie meer wil weten

- Over de afname van insecten in Nederland: zoek op Natuurmonumenten.nl "ook in Nederland dramatische afname van insecten"
- Over het Living Planet Report: <https://www.wwf.nl/globalassets/pdf/lpr/living-planet-report-nl-2023-kiezen-voor-natuurherstel.pdf>
- Economische waarde van bestuiving door bijen: Maandblad voor imkers, oktober 2003. Cijfers voor Nederland. Ook daarna verschenen voor Nederland en België nog geregeld meer berekeningen.

Tekst: Peter Sinon

Beeld: auteur, H. Dijkers Pixabay

Bijspijkeren: Natuurfotografie

Fotografeer je graag, en wil je je vaardigheden verbeteren? Of je nu fotografeert met een camera of met je telefoon, deze activiteit is iets voor jou!

Ik ben Jeanet van den Barg en fotografie is voor mij al heel lang een fijne hobby. Op deze avond wil ik je, aan de hand van eenvoudige adviezen, leren anders te kijken en foto's te maken die aantrekkelijker, spannender en creatiever zijn.

Ik ga (bijna) niet in op de cameratechniek, dus deze avond is geschikt voor iedereen.

Op donderdagavond leg ik de compositieregels uit en krijg je creatieve en andere adviezen. Op zaterdagmorgen gaan we dit in de praktijk oefenen op een bijzondere locatie: het park van Hof te Dieren.

Deze bijspijker-activiteit is alleen voor IVN-leden en leden van bevriende natuurorganisaties.

Heb je belangstelling?

Het aantal plaatsen is beperkt, dus geef je snel op via de website, onder 'Activiteiten'.

Data:

Donderdag 31 oktober 2024 om 19.30 uur in de Klaproos in Rheden.

Zaterdag 2 november 2024 om 9.30 uur in park Hof te Dieren.

samen vernatuurzamen

met Benno Liefstingh

De natuur zit vo verrassingen

Vorig jaar nam ondernemer Benno deel aan de cursus ‘Gastheer van het Landschap’¹ van IVN Gelderland en Oost-Veluwezooom. Dit kampeerseizoen brengt hij de opgedane informatie en kennis op zijn camping Boszicht te Laag-Soeren in de praktijk. Alle redenen om eens met hem te gaan ‘bomen’ over hoe we samen nog beter kunnen verNATUURzamen. Ben Brussen interviewde hem

Wie is Benno Liefstingh?

Benno werd in 1956 geboren in Indonesië, maar is daar met zijn ouders al op 2-jarige leeftijd vertrokken. Na enige omzwervingen kwamen ze uiteindelijk in Nederland in Wageningen wonen, waar hij de middelbare school heeft gedaan. In 1970 begint hij zijn opleiding aan de Hogere Landbouwschool te Deventer waar hij zijn BSc Tropische Bodemkunde behaalde.

Hogere Landbouwschool

Genoemde school werd in 1912 als ‘Rijks Middelbare Koloniale Landbouwschool’ gesticht. Juist in Deventer, vanwege de bijzondere band die Deventer en Nederlands Indië al eeuwenlang hadden. Er verrees een gloednieuw schoolgebouw, compleet met tuinen en plantenkassen. De school kreeg boeken en leermiddelen van

dekoloniale ondernemingen en de afgestudeerden waren bij de Indische werkgevers zeer in trek. Het onderwijs aan de RMKL omvatte Indische talen, recht en economie, biologie, natuur- en scheikunde. De nadruk lag op praktijkonderwijs in veeteelt, bos-, land- en tuinbouw en technische vakken, allemaal op de tropen gericht. Ook bood de school vervolgcursussen in *cultures* van plantageteelten, zoals suiker, rubber, thee, koffie en tabak.

Vervolgens studeerde Benno in Silsoe, Engeland verder aan het ‘National College of Tropical Engineering’, waar hij zijn Master haalde in ‘Bewaring en verwerking van tropische landbouwproducten’. Na zijn studie deed hij vijf jaar ontwikkelingswerk in Burundi en Madagascar voor de FAO / Verenigde Naties. In 1988 vervolgde hij zijn loopbaan bij de firma Zwaan en de Wiljes in het Groningse Scheemda. Daarna werkte hij nog voor Barenbrug graszaden in Oosterhout (Gld), als veiligheidkundige bij de Arbo Unie en bij Bruil Ede als arbo-coördinator.

In 2003 ging hij op zoek naar een andere woning, mede omdat hij zijn paard graag bij zijn nieuwe huis wilde hebben. Hij vond en kocht Camping Boszicht in Laag-Soeren en deze runt hij als eigenaar/ondernemer nu alweer twintig jaar. Het bijzondere van deze camping is dat deze onderdak biedt aan gasten met paarden, een ‘Paard en Bed Camping’.

Waar komt je passie voor de natuur vandaan?

“Op de lagere school was er een onderwijzer die ons de laatste twee jaar een middag in de week

les gaf over de natuur rondom Wageningen. Wij bouwden met hem diorama’s met planten en dieren. Ook mijn moeder was begaan met het milieu en de natuur, zij werd geïnspireerd door het Rapport ‘Grenzen aan de groei’ van de Club van Rome uit 1972. Zij wist ook alles van planten en vogels. Aan het eind van de middelbare school heb ik een werkstuk gemaakt over de natuur in de uiterwaarden bij de Wageningse Berg. Mijn passie voor de natuur is gestimuleerd doordat ik hier ben komen wonen! De omgeving, de Veluwezoom is toch fantastisch!? En net zoals in Wageningen heb je hier bossen maar ook de uiterwaarden wat de natuur extra interessant maakt. Ik maak mij wel zorgen over de toekomst van de natuur, je ziet steeds meer zuurminnende planten zoals brandnetel, braam en klimop. Vooral deze laatste zie je steeds meer in bomen groeien en deze overwoekeren.”

Wie of wat heeft jullie geïnspireerd om de cursus te volgen en te doen wat je nu doet?

“Ik wilde graag meer weten over de omgeving hier. Dagelijks krijgen wij vragen van onze gasten over de omgeving en de Veluwezoom. De meeste van onze gasten willen met eigen paard de natuur in deze omgeving verkennen en ervan genieten. Wanneer je dan te vaak het antwoord schuldig blijft, geeft dat geen goed gevoel. De cursus heeft mij enorm geholpen. Niet alleen omdat wij gelijkgestemde collega-ondernemers uit deze omgeving hebben ontmoet, maar vooral door veel informatie over het rivierenlandschap, het unieke van de Veluwezoom, de bodem, beken en bomen en ga zo maar door. Vooral de excursies, zoals op Beekhuizen bij Velp, waren erg informatief.

Ik ben nu beter voorbereid op de vragen, maar helaas ontbreekt ons de tijd om er meer mee te doen. Zo zouden wij het fantastisch vinden om lezingen te organiseren of natuurgidsen vanuit de camping te laten starten. Wij hebben al contact gehad met twee gidsen om wandelingen te organiseren vanuit de camping maar dat is door tijdgebrek blijven liggen. Of om meer met onze paddenpoel te doen. Misschien kunnen enkele enthousiaste vrijwilligers van de IVN ons daarbij helpen?”

Paddenpoel

Een paddenpoel ofwel amfibieënpoel is een kleine poel die plaatselijk minimaal één meter diep is en waar de omstandigheden geschikt zijn voor de voortplanting van kikkers, padden en salamanders. De meeste amfibieën overwinteren niet in een poel maar onder

boomstronken of houtstapels, in de strooisellaag, in hopen en gaten in de grond of in kelders. Zodra temperatuur en luchtvochtigheid in het voorjaar geschikt zijn, begeven de dieren zich naar een nabije poel of ander water om zich voort te planten. Dit noemt men de amfibieëntrek. Oudere paddenpoelen waren oorspronkelijk vaak een drinkplaats voor het vee. Sinds 1980 zijn veel poelen aangelegd in parken, natuurgebieden, en zelfs in woonwijken of achtertuinen van particulieren. Er is veel te zien en te vertellen over aanleg en beheer van de paddenpoel: het zijn daarmee echte educatieve plekken.

Paddenpoel op camping Boszicht

Je bent ook bestuurslid bij de ondernemersvereniging Dieren, Ellecom, Laag-Soeren en Spankeren (DELS). Kunnen ondernemers meer doen voor de natuur en hebben jullie ook tips?

“Ondernemers kunnen zeker meer doen voor de natuur, maar dan moeten we ook bij de gemeente en de grondeigenaren) beginnen! Wij ondernemers worden te vaak niet, of veel te laat bij plannen betrokken. Dat leidt tot onduidelijkheden, vra-

¹ later hernoemd tot ‘Gastvrij vrij in het Landschap’. Zie ook artikel in de vorige KARWIJ.

gen en uiteindelijk niet 'Samen verNatuurzamen'. Tweevoorbeelden van waar wij mee maken hebben: *Waarom wordt het aantal ruitersporen op de Veluwezoom steeds minder?

*Welke gevolgen heeft de voorgenomen inrichting voor het verbeteren van natuurgebied 'Elzendijk' bij Laag-Soeren voor onze camping?

Daarom is onze eerste tip: betrek de ondernemer vroegtijdig bij de plannen om natuur of biodiversiteit te verbeteren. Dan is er grote kans dat er een reële en soms financiële bijdrage kan worden geleverd. Maar er kan meer. Ondernemers zijn geen biologen of ecologen en missen daarom vaak goede en betrouwbare informatie, kennis en inzicht. IVN Oost-Veluwezoom zou lezingen of korte cursussen kunnen verzorgen bij ondernemersverenigingen of serviceclubs."

Wat kunnen jullie over de natuur op de camping vertellen?

Benno nodigt mij uit voor een rondgang over de camping met als hoogtepunt de paddenpoel achter op het terrein! Dan blijkt dat overal op de camping kleine interessante 'natuurverschijnselen' zijn te zien. Natuurlijk zijn daar de paarden, hoe kan het ook anders, met alles waar een paardenliefhebber van droomt. Maar dan worden we verrast door de aanwezigheid van een imker en komen we bij een bijenkast. "Een imker van de bijenvereniging uit Ellecom heeft hier kasten staan en komt zo nu en dan even langs", vertelt Benno. "Een kleine bijdrage aan een gezonde bijenstand en het herstel van de biodiversiteit"

De bijenkast op de camping

Visie op biodiversiteit

Het gezond houden van honingbijen hangt af van hun leefomgeving. Ze zijn immers afhankelijk van de aanwezige bloemen voor hun nectar en stuifmeel voor hun overleving. Een omgeving waar ook andere insecten foerageren. Zorg voor de leefomgeving van bijen is dan ook een taak van de imker. Zo spreekt de Nederlandse Bijenhouders Vereniging zich nadrukkelijk uit voor biodiversiteitsherstel en verbeteren van de leefomgeving van bestuivers.

In de afgelopen decennia is de totale biomassa van insecten dramatisch afgenomen. De oorzaken zijn divers en treden vaak op grote schaal op. Dit betekent dat insecten, bestuivers en dus ook de honingbijen steeds meer aangewezen zijn op een kleiner leefgebied. De grootste winst voor het verbeteren van de leefomgeving en daarmee het voedselaanbod voor bestuivers lijkt te behalen op het platteland.

Dan komen we ineens bij een ren met vier opvallende vogels. "Onze loopeenden zijn natuurlijke vijanden van de slakken en zo'n biologische bestrijding kunnen we, zeker deze zomer, goed gebruiken." Misschien ook nog een beetje nostalgie?

De loopeend

De Indische loopeend, ook wel flesseneend, is een ras dat ontstaan is uit de wilde eend (*Anas platyrhynchos*). Oorspronkelijk komt de Indische loopeend uit Indonesië (Java, Lombok en Bali) en is daar gedomesticeerd. Deze eenden werden rond 1850 naar Europa en Amerika meegenomen. Loopeenden staan bekend om hun bijzonder hoge leg, wel zo'n 150 tot 200 eieren per jaar. De dieren maken geen nesten maar leggen de eieren in een ondiep gat met veren, op de meest diverse plekken. Alleen de vrouwtjes kwaken, mannetjes maken een schor zacht geluid. Alhoewel ze graag foerageren in slootjes of vijvers lopen de eenden het liefst in grasland op zoek naar wormen en slakken. Ook vangen ze zelfs vliegen, kikkers, salamanders en en kleine muizen. Gras, fruit en bladgroenten vreten ze ook graag. De vrouwtjes eten ook schelpengrind of kippengrit vanwege de behoefte aan kalk voor hun eieren.

Uiteindelijk komen we bij de paddenpoel, het biologische pronkstuk van de camping. Je ziet ze bijna niet door de dichte vegetatie, maar je hoort het kwaken van de padden en kikkers des te

beter. Er vliegen allerlei insecten en vooral libellen. "Ik weet eigenlijk niet wat hier allemaal is", zegt Benno verontschuldigend. "Zijn er behalve amfibieën ook reptielen? En zo ja, welke? Ik heb al wel eens een ringslang gezien, maar of die er nog is? Het zou een onderzoek waard zijn om te weten wat hier in de afgelopen jaren is ontstaan! En ja....het onderhoud kan veel beter, maar het ontbreekt ons aan tijd en kennis om dat goed te doen."

Als we dan teruglopen naar onze ondertussen koude koffie, vertelt Benno nog over de notenbomen, de drassige bodem, de rust en dat de meeste gasten van nature ook natuurliefhebbers zijn. Terug aan de tafel rest nog een onderwerp.

Wordt er gepraat over de wolf op de Veluwe en hoe reageren de campinggasten met hun paarden?

"Ai, dat is geen gemakkelijk onderwerp. Ik ben niet tegen de wolf, integendeel, maar ik word nu wel wekelijks gebeld door potentiële gasten die eerst van alles willen weten over de wolf. Dat begint natuurlijk met de vraag of de wolf hier ook leeft. Om vervolgens direct te vragen wat dat dan voor hun kind of paard betekent. Daar zijn geen eenduidige en gemakkelijke antwoorden op! Natuurlijk vertel ik dan ook dat je niet naar een wolf toe moet gaan, laat staan aanhalen of voeren. Het zijn per slot van rekening 'wilde' dieren. De belangrijkste vraag is vaak of het paard 's nachts op stal moet staan. En ja, soms zien potentiële gasten toch af van een verblijf op onze camping, puur uit angst voor de wolf."

De paardencamping

Tot slot: wat wil je de lezer van KARWIJ nog meegeven?

"Zouden IVN'ers ondernemers kunnen ondersteunen en adviseren, door bijvoorbeeld assisteren bij het beheer, wanneer zij hun onderneming op een duurzame manier willen vergroenen?" We komen Benno vast en zeker en mogelijk te paard op de Veluwe(zoom) weer tegen en je kunt hem ook bellen om nog beter..... Samen te verNATUURzamen!

Tekst: Ben Brussen

Beeld: Benno Liefstingh

Bronnen: Deventer Vroeger en Nu, Wikipedia, Nederlandse Bijenhoudersvereniging

Dit is de laatste aflevering van de rubriek Samen verNatuurzamen. Na precies twee jaar deze rubriek te hebben verzorgd is het tijd is om weer eens wat anders te gaan doen. Ik wens iedereen veel inspiratie en succes bij het Samen verNatuurzamen. We komen elkaar vast weer eens tegen, daarom tot ziens!

Ben Brussen

KARWIJ digitaal lezen? Scan de code!

EXCURSIE- EN WANDELPROGRAMMA

Nadere informatie over wandelingen, overige activiteiten en inschrijven: zie www.ivnoostveluwezoom.nl onder 'Activiteiten'

Zondag 15 september, 14:00 uur

Historische bomen en monumentale panden in Dieren-Zuid

Start: Orangerie Carolinapark, Hogestraat 9a

Maandag 7 oktober, 09:30 uur

Herfstverschijnselen

Start: P. Sterrenbos, Zutphensestraatweg, Ellecom

Zondag 13 oktober, 14.00 uur

Paddenstoelen in Beekhuizen

Start: P. bij Buitenplaats Beekhuizen, Beekhuizenseweg/Bovenallee, Velp

Maandag 4 november, 09.30 uur

Herfst in park Hof te Dieren

Start: P. Wijngaard/Kwekerij Hof te Dieren, Arnhemsestraatweg 16, Dieren

Zondag 10 november, 13.00 uur

In het spoor van de wolf

Start: P. Sterrenbos, Zutphensestraatweg, Ellecom

Maandag 2 december, 09.30 uur

't Walhalla

Doorstapwandeling, ca. 7 km

Start: P. Elsberg/Lange Juffer, einde van de Schaapsallee, Laag Soeren

Vrijdag 29 december, 13.00 uur

Sylvesterwandeling Middachten, met snert toe

Start: P. Sterrenbos, Zutphensestraatweg, Ellecom

OVERIGE ACTIVITEITEN

Zaterdag 21 september, hele dag

Ledenuitje naar Wageningen en Jufferswaard

Informatie en inschrijven via de website

Maandag 23 september, 19.30 uur

Bijspijkeren: invasieve exoten

Diverse data in oktober

Korte paddenstoelencursus voor beginners

Aanmelden vóór 25 september

Donderdag 10 oktober, 19:30 uur

Zondag 13 oktober, locatie en tijd volgt

Bijspijkeren: Zwammen over zwammen

Woensdag 16 oktober, 19:30 uur

Brainstorm over afdelingsbeleid 2025-2028

Gebouw de Klaproos, Rheden

Maandag 21 oktober, 19:30 uur

Lezing: Effecten van toenemende druk op de natuur

Donderdag 31 oktober 19.30 uur

Zaterdag 2 november 09.30 uur

Bijspijkeren: Natuurfotografie

Aanvragen:

Wandelingen

excursies@ivnoostveluwezoom.nl

Scholenwerk

scholen@ivnoostveluwezoom.nl

Rondleiding IVN-tuin

ivn-tuin@ivnoostveluwezoom.nl

PROGRAMMA KNNV ARNHEM

Zie agenda op knnv.nl/arnhem